

Eldbjørg Fossgard

«Den eneste Landskapsnatur jeg føler Trang til at male»

*Om kvinnelege kunstnarar på studiefjerder i Nord-Østerdalen
kring hundreårsskiftet*

*I samband med Garborgdagane 7.- 9. august 1998 på Tynset laga vi ved Museums-
senteret Ramsmoen ei lita utstilling om noen av dei kvinnelege bildekunstnarane som
oppsoekte naturen og kulturen i Nord-Østerdalen i tiåra før og etter hundreårsskiftet.
Kven var desse kvinnene, og korleis opplevde dei naturen der dei fann motiva for
landskapsbilda sine? Og korleis ser det same landskapet ut, når vi vandrar i Harriet
Backers fotspor i dag?*

*Dei kvinnelege kunstnarane kom frå
«bedrestilte klasser»*

Siste halvdel av 1800-talet blir rekna for ein gullalder i norsk kunst. Ein samfunnsbevisst målararkunst voks fram, og det blei skapt ei rekkje kunstverk av høg kvalitet. Både vitskapsfolk og kunstnarar var i denne perioden opptatt av å finne fram til dei sær-egne trekka som utgjorde «den norske nasjonalkarakteren.» Kunstnarane etablerte seg nå som profesjonell gruppe. Vi reknar med at det var om lag 70 kvinnelege bildekunstnarar i Norge før 1900 som kan kallast profesjonelle kunstnarar. Felles for dei var at dei alle hadde gjennomført ei formell kunstutdanning, og at dei viste måleria sine på offentlege kunstutstillingar.

Nesten utan unntak blei dei kvinnelege bildekunstnarane rekruttert frå dei «bedrestilte klasser», først og fremst i Kristiania, men også i Bergen, Trondheim og andre byar i Sør-Norge. Mange av dei hadde som unge kvinner gått på middel-

skole, folkehøgskole, guvernanteskole eller andre særskilde kurs for kvinner, der det blei undervist i litteratur, språk og historie, dessutan i musikk, teikning og broderi.

Formålet med å gi borgardøtrene opplæring innan musikk, litteratur og kunst den gongen var likevel ikkje at dei skulle utdanne seg til eit yrke, men først og fremst at dei skulle lærast opp til å bli «danna» kvinner, og å gjere dei klare for ekteskap i dei høgare sosiale laga i samfunnet. Kvinnene skulle helst kunne litt om mye, utan å spesialisere seg på noe, for det blei rekna som ukvinneleg. Kvinnene kunne altså gjerne vere kunstnariske og utøve kunst til glede for seg sjølve og familien, men kunstnarar burde dei helst ikkje bli.

Ugift kunstnar eller gift frue

Om lag 1/3 av dei kvinnelege kunstnarane inngjekk etterkvart ekteskap, og nesten utan unntak sette giftarmålet stopp for vidare

kunstnarkarriere for disse. Resten av kvinnene forblei ugifte, og dei heldt fram med kunstnarverksemda si. Harriet Backer og Kitty Kielland hørte til gruppa av ugifte.

Dei kvinnene som trassa borgarlege konvensjonar og valde kunsten som leveveg, arbeidde sjølvsagt mye tyngre enn sine mannlege kunstnar-kollegaer. Jamvel om det var få formelle skilnader mellom dei kvinnelege og dei mannlege bildekunstnarane i siste halvdel av 1800-talet, hadde amatørangrepet lettare for å festne seg ved dei kvinnelege kunstnarane, i samsvar med det rådande kjønnsystemet i samtida.

Studieferder

Eitt av vitnemåla om studieferdene noen av dei kvinnelege kunstnarane hadde til Nord-Østerdalen er ei bevart skyssdagbok for åra 1894-98 frå Steien Hotel på Alvdal. Steien Hotel, som starta hoteldrift i 1877, var nemleg overnattingsstad for mest alle byfolk som kom frå Kristiania og som

Steien Hotel, Alvdal, bygd i 1877. I 1893 blei Steien «Skydsstation» i Nord-Østerdalen Fogderi. Repro: Musea i Nord-Østerdalen.

hadde østerdalsbygdene som reisemål. Togreisa frå hovudstaden til Alvdal (Lilleelvdal heitte det dengong) tok mesteparten av dagen, og først etter ei overnatting på Steien kunne dei reisande komme seg vidare med hesteskyss.

Det blei ført dagbok over kven som skulle ha hesteskyss, og talet på hestar dei skulle ha. For dei første driftsåra finst det

Den Reisendes Navn og Stand eller Haandtering.	Hvad Datum ankommen og reist.	Samt til hvad Sted.	Hvormange Heste eller Baade og Roersfolk.
Harriet Backer Kitty L. Kielland Hulda? Arne Garborg O.R. Lyngby Olsen	16 Juni afeind 17 Juni 1898	Aasen ved Straalsjøen	} 4 Best
O.R. Lyngby Schibsted	3 - juli	Ryvangen	
		"	} 1 —

I 1898 ser vi at Harriet Backer, Kitty L. Kielland, Hulda og Arne Garborg overnatta den 16. juni, og at dei hadde tinga 4 bestar til å skyss dei til «Aasen ved Straalsjøen».

ikkje bevarte gjestebøker, men i Kolbotnbrev har Arne Garborg fortalt om opphaldet han og Hulda hadde på Steien i desember 1877, da dei som heilt nygifte var på veg opp til Savalen. Frå 1894 og fram til 1898 har vi betre oversyn, og her finn vi både kjende kunstnarar, vitskapsfolk og andre av datidas 'offentlege' personar blant gjestene. Arne Garborg går att 3-4 gonger pr år, anten aleine eller i lag med Hulda og «søn», som det står i dagboka. Harriet Backer overnatta der i 1894, 1895, 1896 og 1898. Gjestelista inneheld vidare namn som Emily Arnesen, Edvard Bull, Robert Collett, Jens Holmboe, Rosenkrantz Johnsen, J. Løyland, Molkte Moe, Margrethe Munthe, Alice Pihl og J. E. Sars.

Harriet Backer (1845-1932)

Harriet Backer var kjøpmannsdotter frå Holmestrand. Allereie som femtenåring begynte ho på målararskole i Kristiania, og i 1860-og 70-åra hadde ho fleire opphald i Tyskland og Italia. Seinare gjekk ho på målararskolen til Knud Bergslien og var elev av Eilif Peterssen. Frå ca 1892 til 1910 dreiv ho sjølv målararskole i Kristiania, og fekk derfor svært mye å seie for andre kvinnelege kunstnarar.

Hausten 1878 reiste Harriet Backer til Paris, og der oppheldt ho seg meir eller mindre (om somrane reiste ho til Norge) fram til 1888. I fleire år delte ho husvære der med Kitty Kielland. Dei hadde stor sosial omgang med andre skandinaviske målarar og forfattarar. Arne Garborg kom dit første gong i 1885, og han blei raskt ein god ven av dei to målarinnene.

Kontakten med Arne Garborg fekk stor betydning for Harriet Backer. Ho skreiv mange brev til han om bøkene hans og om sine eigne måleri utover i åtti- og nittiåra. Ho var særleg opptatt av kristendom og religiøsitet. Kyrkjeinteriora hennes frå 1890-åra kan sjåast som ein parallell til forfattarskapen til Garborg.

Harriet Backer
(1845-1932)

Harriet Backers møte med Østerdalsnaturen

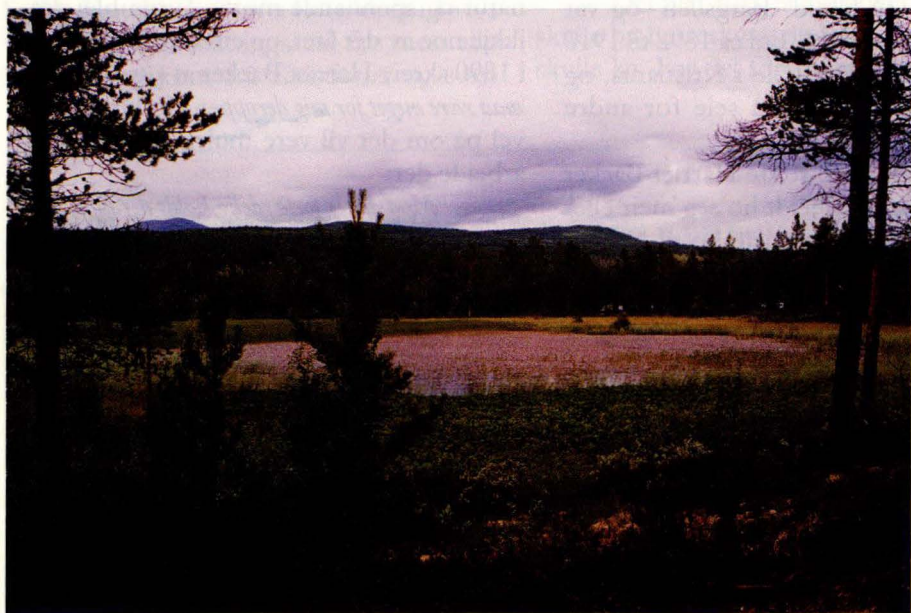
Sommaren 1889 inviterte Hulda og Arne Garborg Harriet Backer til Kolbotn, og frista henne med at her var både vakker natur og spennande motiv. Turen blei det ikkje noe av det året, og etter ny innbyding i 1890 skreiv Harriet Backer at «*jeg synes, der maa være meget for mig deroppe.*» Ho lurar likevel på om det vil vere muleg for henne å arbeide der:

"Mon der er forfærdelig koldt deroppe, saa man aldrig kan male ude efter Solnedgang? Jeg er ikke tander, men jeg vilde nok gjerne vide, hvorledes klima der er.(.) Men Sagen er den, at jeg har aldeles ikke Lyst til at blive Sommeren i Bærum. Jeg har umaateligt Lyst til at komme op i ny Natur.(.) Kunde jeg nu ikke faa endnu et Underretningsbrev, om hvorledes Reisen til Kolbotten foregaar fra først til sidst og hvad den koster, samt litt Beskjed om Kulden, om jeg maa have Vintertoi med og om hva Lidelser der kan blive for et Menneske, som maler ude.(.) Ser man Granskov overalt hvor man ser? Jeg er nok vis paa, at det er deiligt deroppe." (Lange 1995:176)

Andre gjeremål gjorde at det var først i august 1893 at Harriet kom til Hulda

*Harriet Backer: Østerdalskveld, 1897. Olje på lerret. 86 x 137 cm. Pe.
Mye tyder på at dette måleriet var i arbeid heilt fram til 1902.*

*Strålsjøåsen mot nordvest sommaren 1998. Vi skimtar Strålsjøen gjennom skogen på høgre sida.
Foto: Musea i Nord-Østerdalen.*

*Garden Strålsjø-
haugen sommaren
1998.*

*Einundfjellet i
bakgrunnen.*

*Foto Musea i
Nord-Østerdalen*

Under:

Harriet Backer: Høst, Fra Strålsjøen, 1894. Olje på lerret. 76,5 x 112 cm. Nasjonalgalleriet, Oslo. Under opphalda sine i Nord-Østerdalen budde Harriet Backer på garden Strålsjøhaugen (kalla Haugen).

og Arne på Kolbotnen, og jamvel om sommaren var forbi, kunne det "*jo tænkes, at der blev en varm September*", skreiv ho like før ho kom. Planen hennes var å måle haustlandskap "*i lidt størrelse, saa gennemført som jeg kan få det i den korte Tid.*" (Lange 1995:188.)

Naturen ho møtte gjorde djupt inntrykk på henne. Der var stemning og mystikk, og ho blei fascinert av lyset og det storlinja landskapet. Ho var tiltrekt av dei store moane med fjerne fjellprofilar i bakgrunnen. Landskapsmålar hadde ho aldri tidlegare rekna seg som. I eit brev til Hulda Garborg noen år seinare (1902) omtaler ho østerdalsnaturen som "*den eneste Landskapsnatur jeg føler Trang til at male*". (Lange 1995: 194).

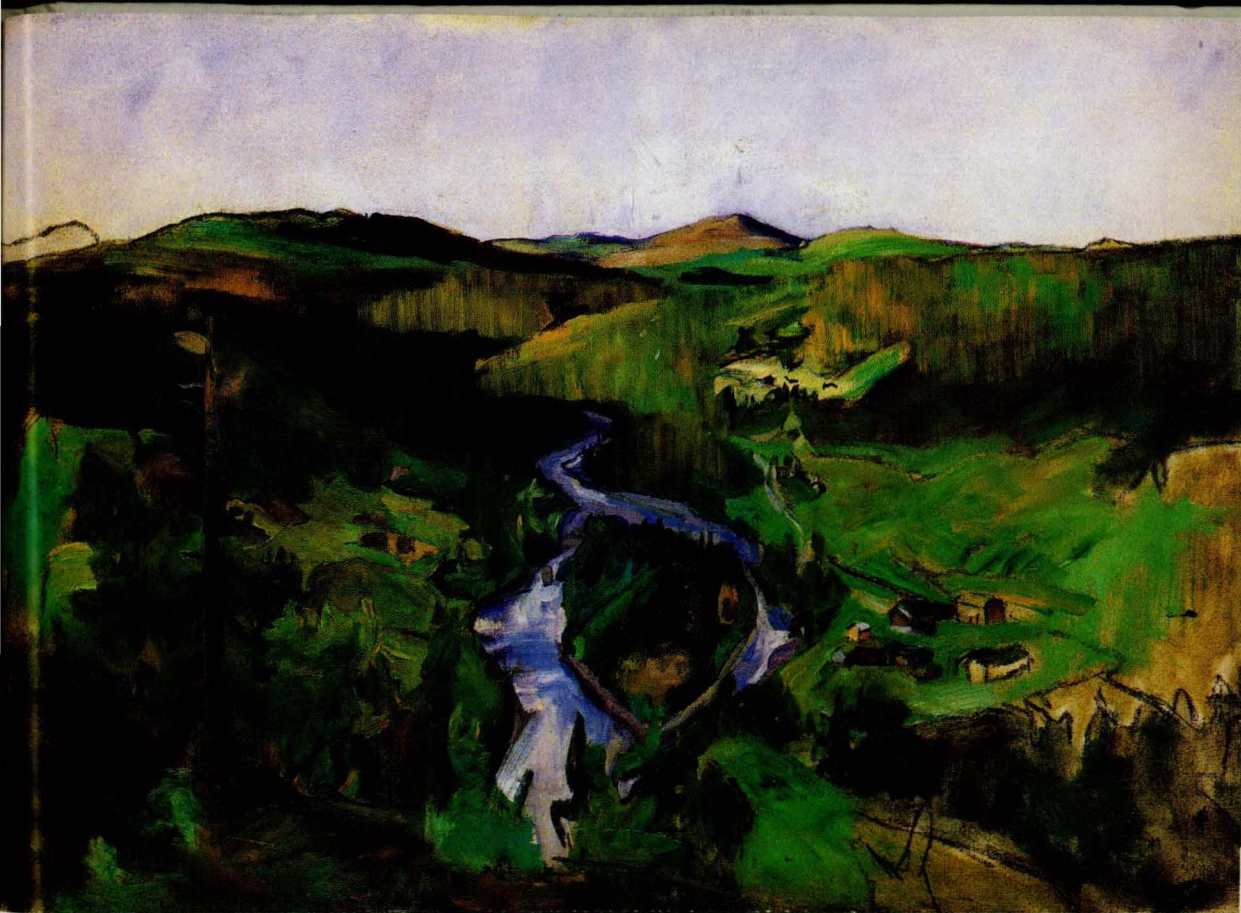
Harriet Backer arbeidde lenge med kvart bilde. Først måla ho ute direkte framfor det landskapsmotivet ho hadde valt. Vinteren etter kunne ho gjere forarbeida til det endelege bildet i atelieret sitt, og så ta det med tilbake til staden neste sommar

for å arbeide vidare på det. Kunsthistorikaren Marit Lange poenterer at det låg ein særskild estetikk bak valet av arbeidsmåte hos Backer. Bildet skulle gi inntrykk av at det var måla i raske og frie penselsstrøk rett framfor motivet. (Lange 1995: 188.)

Harriet Backer kom tilbake til Nord-Østerdalen kvar sommar i åra 1893-1900. "*Naturen gjør mig altid glad, nu da jeg ikke er ung lenger*", skreiv ho i eit brev til Hulda Garborg i 1893 (Lange 1995: 188).

Måleria frå Nord-Østerdalen kom til å utgjere ei eiga gruppa innafor landskapsmåleria ho laga. Dei hørte til dei største ho laga, og dei skilde seg frå andre både i form og motivval.

Over:

Harriet Backer: *Landskap fra Foldalen*, 1894. Olje på lerret. 50,5x72 cm. Nasjonalgalleriet, Oslo.

Bildet er måla på Einabu, garden til Ivar Mortensson, der Harriet Backer ofte var gjest.

På motstående side:

Området i dag ved Einunda, på grensa mellom Alvdal og Foldal. Fjellet til venstre er Einundfjellet. Rødalsbøa til høgre og lengre bak truleg Grønboå. Foto: Musea i Nord-Østerdalen, 1998.

Harriet Backer: *Vredens engel II*. Motivet frå «Landskap fra Foldalen» er her brukt i ein litterær komposisjon: «Gå avsted og tøm de syv skålene med Guds vrede over jorden» (Jobs. Åpenb., kap. 16.)

Harriet Backer: Utsikt mot Tronfjell(1897)

*Same motivet fotografert frå Kolbotn sommaren 1998. Vi ser ut-
over Savalen mot Sivilosen med
Tronfjell i bakgrunnen.
Foto: Musea i Nord-Østerdalen.*

Alice Pihl (1869-1959)

Alice Pihl (1869-1959)

Alice Pihl er ikkje nemnt som gjest på Kolbotnen, men truleg hadde ho fleire sommaropphald i Nord-Østerdalen. Frå dagboka for Steien skysstasjon går det fram at Alice Pihl fekk hesteskys til Ryhaugen både i august 1895 og i juli 1896. Om ho laga skisser frå østerdalsnaturen, veit vi ikkje, men vi veit at ho var elev av Harriet Backer i 1894. Ho var med i gruppa av dei unge kvinnelege kunstnarane som oppheldt seg i Vågå sommaren 1894. Mest kjent er ho blitt for måleriet «Sommer» (1894).

Alice Pihl deltok i fleire utstillingar i åra kring hundreårsskiftet. I 1898 var ho med på Haustutstillinga for første gong, og ho var aktiv iallfall fram til 1905. Kunstnarkarrieren hennes tok brått slutt i 1910 da ho gifte seg med Emil Salvesen.

Sara Horneman: Fra Einundfjellet i Lilleelvdalen, 1901. Trondheim Kunstmuseum, Trondheim.

Sara Horneman (1863-1960)

Sara Horneman var frå embetsmannsfamilie i Trondheim, og ho blei elev hos Christian Krogh da ho var 20 år gammal. Seinare oppheldt ho seg både i Paris og København. Ho var seinare elev ved Harriet Backers målarskole 1894-1897. Sara Horneman deltok på fleire utstillingar i Kristiania, Trondheim, Stockholm, Paris og København i åra mellom 1898 og 1933.

Sara Horneman hadde fleire sommaropphald i Alvdal, men vi har ikkje opplysningar om at ho besøkte Hulda og Arne Garborg. Sommaren 1896 var ho i Alvdal saman med Harriet Backer, og dei to måla landskap saman. Ho var mye påverka av Harriet Backer både i formspråk og motivval. Det ser vi tydeleg i Hornemans måleri *Fra Einundfjellet*. Bilda som blei påbegynt sommaren 1896 var *Interiør, Lilleelvdalen* og altså *Fra Einundfjellet i Lilleelvdalen* (1901).

Sara Horneman (1863-1960)

Harriet Backer: Einundfjell, 1897. Olje på lerret. 79,8 x 131,2 cm. Rasmus Meyers Samlinger, Bergen.

Einundfjellet sommaren 1998. Bildet er tatt frå jordet på Furulund (Hangerud) i Strålsjøåsen. Vi ser Strålsjøen bak skogen, og Einundfjellet. Furulund er eit bureisingsbruk frå 1920. Foto: Musea i Nord-Østerdalen.

Kitty Kielland (1843-1914)

Kitty Kielland kom frå velstående borgarmiljø i Stavanger. 30 år gammal blei ho elev av Hans Gude, seinare hos andre kunstnarar. I åra 1879-1886 budde ho mye i Paris. Saman med Harriet Backer blei ho kjent med Arne Garborg, Jonas Lie, Bjørnstjerne Bjørnson og andre norske forfattarar. Hulda og Arne Garborg blei trufaste og gode vener for henne.

Frå 1889 budde Kitty Kielland i Kristiania. Om somrane gjorde ho mange reiser til Alvdal, Jæren og andre stader. Fleire gonger var ho gjest på Kolbotnen og på Strålsjøåsen. «Kitty L. Kielland, ho målar av det, som er utanomhus, eng og åker og li og ås og sjø og skyer og alt som er, like til dei svarte torvmyrane burtpå Jæren», skreiv Arne Garborg om henne. Og det var først og fremst landskapsmålar ho var. Ho kunne neppe ha vore like begeistra for naturen i Nord-Østerdalen som Harriet Backer var, for iallfall finst det ikkje landskapsmåleri frå desse traktene etter henne. Motiva sine henta ho helst frå Jæren.

Kitty Kielland (1843-1914)

Kjelder

Lange, Marit 1995. *Harriet Backer*. Oslo
Wichstrøm, Anne. 1997. *Kvinneliv. Kunstnerliv. Kvinnelige malere i Norge før 1900*. Oslo